SISTEMUL ADMINISTRAŢIEI PENITENCIARE DIN REPUBLICA MOLDOVA MECANISMUL NAŢIONAL COMPENSATORIU PENTRU DETENŢIA ÎN CONDIŢII PRECARE

Victor Andrei NEGRU

CZU: 343.82(478) vicunegru@yahoo.com

In this article we intend to address the subject of the efficiency of the national compensatory mechanism for the precarious detention of persons deprived of liberty in the custody of the state, elaborating a study with a theoretical and practical value in the investigation of the main issues of law, stating recommendations in order to ensure adequate conditions of detention, quality food, qualified medical assistance as well as determining and eliminating the legislative deficiencies identified in the application of the compensatory mechanism for improper detention, contrary to Article 3 of the ECHR, which could seriously affect the entire process of examining these disputes, thus compromising the remedy created.

Odată cu încarcerarea lor, persoanele private de libertate sunt plasate în custodia autorităţilor de stat. Pierderea libertăţii nu privează indivizii de exercitarea drepturilor garantate de Constituţie, legislaţia naţională şi CEDO; dimpotrivă, în unele privinţe importante, responsabilităţile autorităţilor de stat faţă de aceştia sporesc odată cu încarcerarea. Acest lucru fiind special în ceea ce priveşte protecţia împotriva relelor tratamente şi investigarea eficientă, şi documentarea lor.

Analizând acţiunile esenţiale cu privire la protecţia persoanelor private de libertate împotriva relelor tratamente, în special efectele mediului degradant din penitenciare ce ţine de condiţiile de detenţie improprii prevederilor art.3 CEDO „interzicerea torturii, tratamentelor sau pedepselor inumane sau degradante" [1, p.7]. Existând o strânsă relaţie cu art.2 „protecţia dreptului la viaţă" şi într-o mai mică măsură cu art.8 „protecţia dreptului la respectarea vieţii private", dat fiind că principiile de interpretare adoptate de către CtEDO sunt similare. Astfel fiecare dintre aceste dispoziţii vizează aspecte ale bunăstării fizice şi psihologice a persoanelor private de libertate aflate în custodia statului. Condiţiile de detenţie a persoanelor private de libertate constituie o problemă destul de sensibilă la etapa actuală, mai ales în statele mai slab dezvoltate, inclusiv ale celor state din spaţiul ex-sovietic, care au rămas cu acea mentalitate că cei aflaţi în penitenciare ar fi „rămăşiţe ale societăţii". Axându-ne pe Republica Moldova, în care au mai rămas diverse specimente ale *homosoveticus*, în detrimentul faptului că deja de trei decenii ne-am declarat independenţa şi suveranitatea, iar în ultimii ani optând pentru o reformare a întregii ţări, prin alegerea vectorului european, care a adus inevitabil anumite schimbări în domeniile dreptului penitenciar, execuţional penal şi al drepturilor omului. Starea dezastruoasă a sistemului penitenciar reprezintă

un aspect destul de important pentru societate, deoarece deţinutul de azi mâine va fi liber cu consecinţele respective.

Aplicarea articolului 3 CEDO ridică două întrebări esenţiale: în primul rând, examinarea faptului dacă tratamentul fizic sau psihic a atins nivelul minim de gravitate pentru a cădea sub incidenţa articolului 3; şi, în al doilea rând, în cazul atingerii acestui nivel, dacă circumstanţele stabilite pot fi calificate drept tortură, tratamente sau pedepse inumane sau degradante. CPT-ul cere ca fiecare deţinut să dispună de cel puţin 4 m^2 de spaţiu personal în celule destinate cazării multiple. Aceasta este norma minimă [2, p.44]. De fapt, dimensiunea spaţiului de cazare în celule poate fi relevantă în cadrul evaluărilor judecătoreşti ale condiţiilor de detenţie şi, prin urmare, CtEDO insistă în prezent asupra asigurării unui spaţiu minim de 3 m^2 pentru fiecare deţinut, pentru a respecta prevederile art. 3 CEDO [3, p.51]. Ideea este că o combinaţie de factori poate fi suficientă pentru a determina încălcarea garanţiei şi că relele tratamente aplicate premeditat, combinate cu condiţiile de detenţie precare, ar putea conduce la o astfel de concluzie.

În urma condamnărilor RM la Curtea de la Strasbourg, pentru violarea art.3 al Convenţiei, în mai mult de 30 de cazuri, statul a achitat despăgubiri în sumă de peste 800 mii €. Astfel la 01 ianuarie 2019 a intrat în vigoare mecanismul preventiv şi compensatoriu pentru detenţia în condiţii precare, introdus în CPP prin Legea nr.163/2017 şi Legea nr.272/2018, devenind intens utilizat de către deţinuţi. Mai bine de 80% din totalul persoanelor private de libertate, aflate în detenţie, au solicitat instanţei de judecată aplicarea mecanismului prin reducerea termenului, fie oferirea unei compensaţii monetare. Până în prezent au fost depuse peste 11 mii de cereri, 9840 în temeiul art.473^2 şi 1196 în temeiul art.385 CPP. Instanţele naţionale au finalizat examinarea a 8151 de cereri. Aproximativ 60% din cereri au fost admise, 17% din cazuri au fost redirecţionate conform competenţelor, 15% au fost respinse, alte 0,5% au fost declarate inadmisibile. Pe parcursul anului 2019, în baza mecanismului, pentru 1410 deţinuţi s-a redus termenul neexecutat de pedeapsă, dintre care 137 au fost eliberaţi. La data de 20 noiembrie 2020, în baza recursului compensatoriu au fost eliberaţi 278 de deţinuţi, pentru anul 2021 până la 1 aprilie doar 82 de deţinuţi. Astfel instanţele naţionale au acordat despăgubiri în valoare de cca 4.101.649 MDL. Principalele preocupări ce ţin de practica judiciară privind aplicarea mecanismului preventiv şi compensatoriu – neuniformizarea în raport cu examinarea cauzelor în termenele prevăzute de lege (3 luni), îmbunătăţirea condiţiilor de detenţie într-un termen de 15 zile de către adminstraţia locului de deţinere, cuantumul despăgubirilor băneşti şi posibilitatea de a recupera daunele materiale şi costurile serviciilor juridice. Este necesar să menţionăm că CtEDO impune ca daunele morale acordate la nivel naţional pentru încălcarea CEDO să fie comparabile cu cele acordate de CtEDO în cazuri similare [4, p.23], la stabilirea cuantumului daunelor morale, CtEDO ia în considerare nivelul de trai (venit) al statului în cauză.

În concluzie, adoptarea mecanismului compensatoriu a oferit persoanelor care au fost deţinute sau care sunt deţinute în condiţii inumane şi degradante posibilitatea

de a solicita despăgubiri, cu toate acestea, practica arată că judecătorii tind să ofere despăgubiri în cuantum redus. De asemenea, prejudiciul material suportat în urma detenţiei în condiţii proaste şi alte cheltuieli nu pot fi recuperate. Astfel urmărim scopul să contribuim la sensibilizarea fundamentală privind implementarea standardelor europene, atât în ceea ce priveşte obligaţiile juridice în temeiul CEDO, CPT, dar şi de către Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei, evidenţiind, totodată, exemple de bune practici aplicate în cadrul sistemelor naţionale europene, care ar merita să fie transpuse în ţară.

Referinţe:

1. CEDO, Titlul I „Drepturi şi libertăţi”, articolul 3.
2. A se vedea: *Spaţiul locativ pentru fiecare deţinut din instituţiile penitenciare*: Normele CPT, CPT/lnf (2015)44.
3. *Florea c. României* (14 septembrie 2010), paragraful 51.
4. CEDO, Titlul II „Curtea Europeană a Drepturilor Omului”, articolul 41.